

Edozein euskaldunentzat interesgarria da Zuberoarekin harremana. Euskaldunok elkartzen gaituen sustraien erroak modako politikarien uste arinak baino sakonagoak dira. Eta hau berau ondo konprenitzeko ere, euskaldunok, guk geuk, gure herri eta herri-tarrak hobeto ezagutu beharra dugu. Hontaz eskolatik ez bai zигuten ezer erakutsi.

Orotarik baztertua eta ahantzia, hala dugu Zuberoa :

Mertxikaren loriaren ederra
Barnean du hezurra gogorra.
Maitatu dut izanen ez dudana
Horrek baitaut bihotzean pena

Eta behar bada halako saminduraz sentitzen zaitut ene barnean hain zorabiagarri zera Zuberoa.

XVIII. MENDEKO GABON KANTAK EUSKAL LITERATURAN

OTSALAR

Azken bolada honetan XVIII. mendeko Gabon kanta berriak aurkitu dira euskal literatura idatziaren aberasgarri. Bestalde, lehendik ezagutzen zirenetaz ere argitasun gehiago dugu, egin diren azterketeri esker.

Guiztiok dakigunez, Olentzarorenak izango ditugu Eguberrieta-ko kantarik zaharrenak, jentil garaian errotzen direnezker. Baina euskal literatura idatzia, XVI eta XVII. mendeetan landu zen Ifar Euskal-Herrian eta Gabon kantadun lehen liburua Joannes Etxeberriek 1630ean argitaratu zuen *Noelak* deritzana dugu, eta bertan jasorik daudenetako zenbait, oraindik orain ere, herriak ahoz aho ekarri ditu gure egunokarte. Egia esan, *Noelak* liburua zenbait aldiz argitaratua izan zen.

Mugazemendik, Hego Euskal-Herrian, eliz liburuxka bat edo beste utzirik, egiazko literatura ekintza ez zen hasi XVIII. mendera arte, eta lehen ekintza hontan aurkitzen dugun gairik bereziena Gabon kantak dira. Hauetako ezagunenak era berezian agertzeko eginak ziren gainera: antzerkiz publikoari adirazteko.

Lehen lehena 1759an Arrasaten aurkeztua izan zen, esku-izkribu ber berak dionez. Gabonetako ikuskizun hau Pedro Inazio Barrutia Aramaioiko seme eta Mondragoeko eskribau zenak idatzia. Erarik herrikoienegiz egina da, bere azken zati honetan ikus genezakeanez:

*Gaur dala Gabon gaba,
Gaur dala Gabon,
Gaur egiten jaku
Jangoikoa gizon.
Ots begi danbolinak,
Lutua ken bidi,
Fiesta degiogun
Infante oni.
Zerureanik dator
Gure artera,
Erratuai bidia
Erakustera.
Emaitera dator
Milla barri on;
Gaur egiten jaku
Jangoikoa gizon.
Ezta besteren eske;
Biotzak bakarrik
Beretzat gura ditu,
Beste bagarik.
Kunplidu egiozu
Jaun oni naia;
Beroni sal erozuz
Biotz guztia,
Ordeaz bera zeuri
Dakizun emon;
Gaur egiten jaku
Jangoikoa gizon.*

Koruaren azken kanta da hau, baina tarteka kopla zaharretan egindako bertsoak dira politenetakoak. Pertsonaje zelebrerik ere bada bertan eta Grazioso deritzan batenak umore gardenez beterik daude, “Lian lan bere,...” errepikaz kantatzen dituenak batez ere.

Bizi bizia eta entretenigarria da antzerki hau, Belen Arrasate-tik hurbil jartzen duelarik eta bertako herritarrek Jaiotzaren inguruan kantari direla, estampa politik anitz bada.

Franziso Xabier Maria Munibek, Peñafloredako kondeak, Sor Luisa izenordetzat harturik argitaratu zuen 1762an, Azkoitian bertan, “Gabon sariak” izeneko antzirudia. Bere obra jakitunago batena da. Segidilla eta aria politikak ditu, baina bertako koplak ez dira txarragoak. Egileak hitzaurrean agertzen duenez, Martin Beltz izeneko batek lagundu zion bere bertsoagintzan. Barrutia baino gehiago lotzen da Bibliako pasarteeri, baina Mundragoekoak irudimen berezia nabari du.

Hara hemen Muniberen kopla jostailuetako baten zatia :

*Ezagun du munduak
Jesus jaio dena;
Ain dago mudatua,
Ez dirudi lena;
Len guzia zan pena,
Negar, naigabeak,
Ta oraiñ atsegiñ, gusto,
Algara, parreak.*

Sor Luisaren izenpean nor gordetzen zenaren zalantzak gure egunok arte iraun dute. Jose Manterolak Munibe Peñafloredako kondearenak ziren ustea zuen, “El borracho burlado”ren egile berarena. Azkenik, J. I. Telletxea Idigoras-ek uxatu zituen azken zalantzak, Amigos del País-ko Boletinean eta *Papeles viejos* liburuan argitaratu zituen ageri zehatzekin.

Antzerki eraz agertzeko egindako bi lanok, Larramendi, Kardaberaz, Mendiburu eta Ubillos idazleen lanekin batean, Hego Euskal-Herriko literatura landuaren hastapenetakoak izan ziren.

Gabon kantetan lehenagokoak ditugu Gernikako De la Gandara deiturako batenak, Telletxea Idigoras berak Larramendiren paperetan aurkituak, eta geroago, osatuago eta zaharragoak J. A. Arana Martijak aurkitutako izkribuetakoak. Ikus, 1757ko kanta hauek "Euskera" aldizkarian argitaratuak (Euskera, XXI, 1976, 89/98 orrialdeetan). Guziak, zein baino zein politagoak, elkarren-gandik aski bereziak dira.

Baina, bada besterik ere. Denok dakigu Hemeretzigarren mendearen lehen partean Bilbon bertan urtero Gabon kantak egiteko ohitura zela eta hoietako asko egin zituztela Bizenta Mogel eta Paulo Ulibarrik, honen gutunetan eta L. Akesolok egindako azterketetan ikus dezakegunez.

Hoiien biltze eta atontze lanak ere egiteko ditugu. Literatura alorrean ere, gogoia duenak badu non landu. Zeren biltze eta klasifikatze lan hori ere egin beharrezkoa bait da, eta hori egiten ez den artean euskal kulturarekin zordun izango gara, bai literaturaren mailan eta bai linguistikarenean.

Hamazortzigarren mende hartan, Gernikako De la Gandara-renak baino lehenagokoak dira Bilbon bertan San Franzisko komentuan kantatzeko eginak, 1755ean Fr. Martin Oarabeitiak, komentu hartako organista eta kapera maisu zenak musikaz jarriak. Euskarazko Gabon kanta haiek, behar bada, "villancico" bezala ezagutzen diren zaharrenak izango dira. Orri soil batean inprimatu ziren eta Juan Ramon Urkixok denbora asko ez dela birargitaratu du.

Ageri denez, garai haietan aski zabaldua zen Gabon kantak egiteko ohitura. Joannes Etxeberri Ziburukoaren ondorean, mugazemendik lehen lehena behar bada, ezagutzen ditugunetatik, Donostian bertan 1691an Nikolas Zubiak argitaratu zuen "Doctrina christiana" hartan jaso zirenak izanen dira noski. Zortzi bertso haietako estampa polit bat, hau da :

Donzella eder batek

Belengo errian

Seña Iesu Christo

Dauko sabelean.

*Eguzki dibinala
Gaberdi batean
Etorri zan lurrera
Gizonen soñean.*

Eta artzainen elkarrizketa honekin bukatzen da :

—*Matxinikito!*
—*Zer diok, Txeru?*
—*Atzorik ona,*
Ze barri dogu?

—*Barri dogu ze*
Angeru milla
Gure menditik
Igaro dira.